

BOOKA.

Knjiga **164**

LEJLA SLIMANI
ZEMLJA DRUGIH
PRVI DEO
Rat, rat, rat

Naslov originala
Leïla Slimani
LE PAYS DES AUTRES
Première partie
La guerre, la guerre, la guerre
© Éditions Gallimard, 2020.

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68
office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA
Sanja Bogičević

PREVOD SA FRANCUSKOG
Olja Petronić

LEKTURA
Agencija Tekstogradnja

KOREKTURA
Vesna Kalabić

PRELOM
Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA
Monika Lang

ŠTAMPA
DMD Štamparija

Beograd, 2022.

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

LEJLA SLIMANI

ZEMLJA DRUGIH

PRVI DEO

Rat, rat, rat

Prevela Olja Petronić

U znak sećanja na Anu i Atiku, čija sloboda ne prestaje da me nadahnjuje.

Mojoj obožavanoj majci.

„Prokletstvo reči 'mešanje rasa' upišimo na ovu stranicu ogromnim slovima.“

Eduar Glisan, *L'intention poétique*

„Ali njegova krv nije mirovala, nije mu dala da se spase. Ona nije htela da bude ni jedno ni drugo, i nije mu dala da spase telo. Jer, crna krv ga je najpre naterala da uđe u crnačku kolibu. A onda ga je bela krv naterala da izađe odatle, kao što ga je crna krv naterala da potegne pištolj, ali bela krv mu nije dala da opali.“

Vilijam Fokner, *Svetlost u avgustu*¹

1 Prevela Spomenka Mirilović, Prosveta, Beograd 1975, str. 289.

I

Kada je prvi put posetila farmu, Matilda je pomislila: „Pre-daleko je.“ Brinula ju je tolika osamljenost. U to vreme, 1947. godine, nisu imali kola, pa su tih dvadeset pet kilometara što ih je delilo od Meknesa prešli na starim taljigama kojima je upravljao neki Ciganin. Amin nije obraćao pažnju na neudobnost drvene klupe niti na prašinu koja je njegovu ženu terala na kašalj. Video je samo pejzaž i bio nestrpljiv da stigne na zemlju koju mu je otac ostavio.

Godine 1935, nakon što je godinama radio kao prevodilac u kolonijalnoj vojsci, Kadur Belhadž je kupio hektare te kamenite zemlje. Ispričao je sinu kako se nada da će od nje napraviti napredno gazdinstvo koje će hraniti generacije dece Belhadževih. Amin se sećao očevog pogleda, njegovog glasa koji nije drhtao kad je izlagao planove za farmu. Jutra i jutro vinograda, objašnjavao mu je, i čitavi hektari pod žitaricama. Na najosunčanijem delu brda valjalo bi sagraditi kuću, okruženu voćkama i pokojom alejom bademovog drveća. Kadur je bio ponosan što je ta zemlja njegova. „Naša zemlja!“ Te reči nije izgovarao kao nacionalisti ili kolonisti, niti u ime moralnih principa ili nekog ideala, nego kao srećni punopravni vlasnik. Stari Belhadž je želeo da tu bude

sahranjen i da tu budu sahranjena njegova deca, želeo je da ga ta zemlja hrani i da u njoj bude njegovo poslednje prebivalište. Ali umro je 1939. godine, kada je njegov sin već bio stupio u spahijski puk i ponosno nosio burnus² i šaljvare. Pre nego što je krenuo na front, Amin, stariji sin i odsad glava porodice, dao je imanje u najam nekom Francuzu poreklom iz Alžira.

Kada je Matilda upitala od čega je umro taj svekar kog nikad nije upoznala, Amin je dodirnuo stomak i čutke klimnuo. Matilda je kasnije saznala šta se dogodilo. Kadur Belhadž je po povratku iz Verdena patio od hroničnih bolova u stomaku, i nijedan marokanski ili evropski lekar nije uspeo da mu olakša muke. On koji se hvalio da je čovek od razuma, ponosan na svoje obrazovanje i svoj dar za strane jezike, odvukao se, posramljen i očajan, u suteren u kojem je živela neka vračara. Veštica je pokušala da ga ubedi da su na njega bačene čini, da mu neko nešto zamera i da je taj bol delo nekog strahovitog neprijatelja. Pružila mu je načetvoro presavijen list papira u kojem se nalazio prah šafranžute boje. Iste te večeri popio je lek rastvoren u vodi i umro za nekoliko sati, u užasnim bolovima. Porodica nije volela da govori o tome. Stideli su se očeve naivnosti i okolnosti njegove smrti, jer je uvaženi oficir ispraznio creva u unutrašnjem dvorištu kuće, umazavši govnama belu galabiju.

Tog aprilskog dana 1947. godine Amin se osmehnuo Matildi i požurio kočijaša, koji je prljave bose noge trljao jednu o drugu. Seljak snažnije ošinu mazgu, a Matilda poskoči. Ciganinova nasilnost ispunjavala ju je ozlojeđenošću. Coktao je jezikom, „điha“, i udarcima biča zasipao kao kostur mršave

2 Plašt s kapuljačom koji Arapi (beduini) nose preko odeće. (Prim. prev.)

sapi životinje. Bilo je proleće i Matilda je bila trudna dva meseca. Polja su bila prekrivena nevenima, slezom i boražinom. Stabljike suncokreta njihale su se na prohladnom vetru. S obe strane puta nalazila su se imanja francuskih kolonista, koji tu žive već dvadeset ili trideset godina i plantaže im se protežu niz blagu padinu, sve do linije horizonta. Većinom su poticali iz Alžira i vlasti su im dodelile najbolju zemlju i najveće površine. Amin je ispružio jednu ruku, a drugu postavio iznad očiju kako bi se zaštitio od podnevnog sunca i posmatrao prostranstvo koje se pružalo pred njim. Kažiprstom je svojoj ženi pokazao aleju čempresa koja je opasavala imanje Rožea Marijanija, što se obogatilo na vinu i uzgoju svinja. Sa puta se nisu mogli videti njegova palata, pa čak ni jutra pod vinogradima. Ali Matildi nije bilo nimalo teško da zamisli bogatstvo tog seljaka, bogatstvo koje ju je ispunjavalo nadom kada bi razmišljala o svojoj sudbini. Pejzaž spokojne lepote podsećao ju je na gravuru okačenu iznad klavira njenog profesora muzike u Miluzu. Sećala se njegovih objašnjenja: „To je u Toskani, gospođice. Možda ćete jednog dana otići u Italiju.“

Mazga stade i poče da pase travu pored puta. Nije imala ni najmanju nameru da se uspinje uz padinu pred njima, prekrivenu krupnim belim kamenjem. Kočijaš se sav besan uspravi i zasu životinju uvredama i udarcima. Matilda oseti suze na kopcima. Pokuša da se suzdrži, prilepi se uz muža, kojem je njena nežnost izgledala neumesna.

– Šta ti je? – upita Amin.

– Reci mu da prestane da tuče tu jadnu mazgu.

Matilda spusti ruku na Ciganinovo rame i pogleda ga poput deteta koje pokušava da umilostivi besnog roditelja. Ali

kočijaš postade još nasilniji. Pljunu na zemlju, podiže ruku i reče: „Hoćeš i ti da popiješ bič?“

Raspoloženje se promenilo, kao i pejzaž. Stigli su na vrh brda ogoljenih padina. Više nije bilo cveća, čempresa, tek je nekoliko maslina opstajalo usred kamenjara. Iz brda je izbijao utisak jalovosti. Više nismo u Toskani, pomislila je Matilda, ovo je *far west*. Sišli su s taljiga i odšetali do male bele građevine bez imalo ljupkosti, koja je umesto krova imala običan komad lima. Nije to bila kuća, već zbijeni niz malih prostorija, mračnih i vlažnih. Jedini prozor, postavljen veoma visoko radi zaštite od upada štetočina, propuštao je slabu svetlost. Na zidovima Matilda primeti velike zelenkaste krugove koje su napravile poslednje kiše. Bivši stanar je živio sam; žena mu se vratila u Nim nakon što je izgubila dete, a njemu nikada nije palo na pamet da od ove zgrade načini toplo mesto gde bi mogla da živi porodica. Uprkos prijatnom vazduhu, Matilda oseti kako se smrzava. Planovi koje joj je Amin izlagao ispunjavali su je zabrinutošću.

*

Isti takav nemir ophrvao ju je kad je sletela u Rabat, 1. marta 1946. godine. Uprkos neverovatno plavom nebu, uprkos radosti što će videti muža i ponosu što je prevarila sudbinu, uplašila se. Putovala je dva dana. Od Strazbura do Pariza, od Pariza do Marselja, potom od Marselja do Alžira, gde se ukrcala u neku staru štuku i pomislila da će umreti. Dok je sedela na neudobnoj klupi okružena muškarcima pogleda umornih od godina ratovanja, s mukom je obuzdavala vrištanje. Tokom leta je plakala, povraćala, molila se Bogu. U ustima su joj se mešali ukusi žuči i soli. Bila je tužna, ne

toliko što će umreti iznad Afrike, nego zbog pomisli da će se na aerodromu na kojem ju je čekao čovek njenog života pojaviti u izgužvanoj haljini uflekanoj povraćotinom. Konačno je sletela živa i zdrava, Amin je bio tu, lepši nego ikad, pod tim nebom tako intenzivno plavim da se činilo kao da je oprano s mnogo vode. Muž ju je poljubio u obraze, oprezan zbog pogleda drugih putnika. Zgrabio ju je za desnu ruku na način koji je bio u isti mah i senzualan i preteći. Kao da želi da je kontroliše.

Uzeli su taksi i Matilda se priljubila uz Aminovo telo i konačno osetila da je napeto od želje, gladno nje. „Večeras ćemo spavati u hotelu“, objavio je vozaču i, kao da želi da dokáže svoju moralnost, dodao: „Ovo mi je žena. Upravo smo se ponovo sreli.“ Rabat je bio mali grad, beo i sunčan, a njegova elegancija iznenadi Matildu. Oduševljeno je posmatrala art deko fasade zgrada u centru i lepila nos za staklo kako bi bolje videla lepe žene koje su hodale šetalištem Liote noseći rukavice u tonu s cipelama i šeširima. Svuda unaokolo radovi, zgrade u izgradnji pred koje su muškarci u dronjcima dolazili da traže posao. Časne sestre su koračale pored dveju seljanki sa snopovima pruća na leđima. Devojčica ošišana kao dečak smejala se magarcu kojeg je vukao neki crnac. Matilda je prvi put u životu udisala slan vetar s Atlantika. Svetlost je oslabila, postala ružičastija i baršunastija. Spavalo joj se i baš se spremala da spusti glavu na rame svog muža kad je on objavio da su stigli.

Dva dana nisu izašli iz sobe. Ona, koja je inače pokazivala veliku znatiželju prema drugima i spoljašnjem svetu, odbijala je da otvori žaluzine. Nije mogla da se zasiti Aminovih ruku, njegovih usta, mirisa njegove kože koji je, sada je to shvatala, imao veze s vazduhom u ovoj zemlji. Zaista ju je

opčinjavao i preklinjala ga je da ostane u njoj što duže, čak i kad spavaju, čak i kad razgovaraju.

Matildina majka je rekla da patnja i stid oživljavaju sećanje na to da smo životinje. Ali niko joj nikada nije govorio o ovakvom užitku. Tokom rata, u večerima beznađa i tuge, Matilda se samozadovoljavala u ledenom krevetu u svojoj sobi, na spratu. Kada bi odjeknula sirena koja najavljuje bombe, kada bi se začulo brujanje aviona, Matilda bi potrčala, ne da bi se spasla, nego da bi utažila žudnju. Kad god se uplaši, popela bi se u svoju sobu, čija se vrata nisu mogla zatvoriti, ali nju nije bilo briga hoće li je neko iznenaditi. Ostali su ionako više voleli da se okupljaju u rupama ili suteranima, želeli su da umru zajedno, kao životinje. Ona bi se opružila na svoj krevet, a orgazam je bio jedini način da umiri strah, da ga kontroliše, da stekne premoć nad ratom. Opružena na prljavoj posteljini, mislila je na muškarce koji su svuda unakolo prelazili preko poljana naoružani puškama, na muškarce lišene žena kao što je ona bila lišena muškarca. I dok bi gnječila polni organ, zamišljala je tu ogromnu neutaženu žudnju, tu glad za ljubavlju i posedovanjem koja je ophrvala celu zemlju. Pomisao na tu beskrajnu pohotu dovodila ju je do ekstaze. Zabacivala je glavu i zakovrnutih očiju zamišljala kako joj dolaze čete muškaraca, uzimaju je, zahvaljuju joj. Za nju su strah i užitak bili zajedno, a u trenucima opasnosti prvo bi joj palo na pamet upravo to.

Posle dva dana i dve noći, nasmrtno ožedneli i ogladneli Amin morao je gotovo da je izvuče iz kreveta kako bi pristala da sedne za sto na terasi hotela. Čak i tu je, dok joj je vino grejalo srce, mislila na mesto među svojim butinama koje će Amin uskoro ponovo ispuniti. Ali njen muž se uozbiljio. Jedući prstima, proždrao je pola pileta i želeo je da razgovara

o budućnosti. Nije se vratio s njom u sobu i uvredio se što mu je predložila da dremnu. Nekoliko puta je otišao da telefonira. Kada ga je upitala s kim je razgovarao i kada će otići iz Rabata i hotela, bio je vrlo neodređen. „Sve će biti u redu“, rekao joj je. „Sve ću srediti.“

Nakon nedelju dana, pošto je Matilda sama provela popodne, vratio se u sobu nervozan, srdit. Matilda ga je obasula milovanjima, sela mu u krilo. Umočio je usne u čašu piva kojom ga je poslužila i rekao: „Imam lošu vest. Moraćemo da sačekamo nekoliko meseci pre nego što se preselimo na svoje imanje. Razgovarao sam sa zakupcem i on odbija da napusti farmu pre nego što istekne najam. Pokušao sam da pronađem stan u Meknesu, ali još uvek ima mnogo izbeglica i ništa se ne može unajmiti po razumnoj ceni.“ Matilda je bila zbunjena.

– I šta ćemo sad?

– U međuvremenu ćemo živeti kod moje majke.

Matilda je skočila na noge i počela da se smeje.

„Valjda ne misliš ozbiljno?“ Takva situacija izgledala joj je smešna, urnebesna. Kako je čovek poput Amina, čovek kadar da je poseduje onako kako je to učinio te noći, mogao da je navede na pomisao da će živeti kod njegove majke?

Ali Aminu nije bilo do šale. Ostao je da sedi da ne bi morao da se suočava s razlikom u visini između svoje žene i sebe. Ledenim glasom, nepomično gledajući u pod od teraca, ustvrdio je:

– Ovde je to tako.

Tu će rečenicu često čuti. Tačno u tom trenutku shvatila je da je strankinja, žena, supruga, biće prepušteno milosti drugih. Amin je sada bio na svojoj teritoriji, on je objašnjavao pravila, on je govorio kako treba postupati, on je povlačio

granice čestitosti, sramote i pristojnosti. U Alzasu, za vreme rata, bio je stranac, čovek u prolazu koji se morao držati diskretno. Kada ga je upoznala u jesen 1944. godine, služila mu je kao vodič i zaštitnica. Aminov puk bio je stacioniran u njenoj varošici nekoliko kilometara udaljenoj od Miluza, i morali su danima da čekaju naređenje da krenu prema istoku. Od svih devojaka koje su okružile džip na dan njihovog dolaska, Matilda je bila najviša. Imala je široka ramena i listove momčića. Oči su joj bile zelene kao voda u fontanama Meknesa, i nije odvajala pogled od Amina. Tokom duge sedmice koju je proveo u selu, išla je s njim u šetnje, upoznala ga sa svojim prijateljima i naučila da igra karte. Bio je za dobru glavu niži od nje i imao je najtamniju kožu koja se može zamisliti. Bio je toliko lep da se plašila da će joj ga neko ukrasti. Plašila se da je iluzija. Nikada to nije osetila. Ni sa profesorom klavira kada joj je bilo četrnaest godina. Ni sa rođakom Alenom, koji joj je zavlacio ruku pod haljinu i za nju krao trešnje na obali Rajne. Ali kada je stigla ovde, na njegovu zemlju, osetila se bespomoćnom.

*

Tri dana kasnije popeli su se u kamion čiji je vozač pristao da ih odveze do Meknesa. Matilda se osećala loše zbog kamiondžijinog mirisa i puta u lošem stanju. U dva navrata su se zaustavljali pored puta kako bi povraćala. Bledu i iscrpljenu, zagledanu u pejzaž u kojem nije videla ni smisao ni lepotu, Matildu je preplavila melanholija. „Neka ova zemlja“, pomislila je, „ne bude neprijateljski raspoložena prema meni. Hoće li mi ovaj svet jednog dana biti blizak?“ Kada su stigli u Meknes, već je pala noć, a snažna i ledena kiša

pljuštala je po vetrobranu kamiona. „Prekasno je da te upoznam s majkom“, objasnio je Amin. „Spavaćemo u hotelu.“

Grad joj se učinio mračnim i negostoljubivim. Amin joj je objasnio da je strukturiran tako da odgovara principima koje je maršal Liote utvrdio na početku protektorata. Stroga razdvojenost medine³, čiji je drevni način života morao biti očuvan, od evropskog dela grada, čije su ulice nosile imena francuskih gradova i koji je težio da bude laboratorija modernosti. Kamion ih je ostavio podno grada, na levoj obali vadija Bufakrana, na ulazu u starosedelački grad. Tu je živela Aminova porodica, u četvrti Berima, tačno prekoputa melaha⁴. Uzeli su taksi kako bi otišli na drugu stranu reke. Krenuli su dugim strmim putem, išli duž sportskih terena i prošli kroz neku vrstu tampon zone, *no man's land*, koja je delila grad nadvoje i gde je gradnja bila zabranjena. Amin joj je pokazao Publan, vojnu bazu koja se nadnosila nad arapski grad i pazila i na najmanje trzaje u njemu.

Smestili su se u pristojan hotel i recepcioner je, s činovničkom predostrožnošću, proučio njihove dokumente i venčani list. Na stepeništu koje je vodilo do njihove sobe umalo ne izbi svađa, zato što je potrčko uporno razgovarao na arapskom s Aminom, koji mu se pak obraćao na francuskom. Pubertetlija je dobacivao Matildi dvosmislene poglede. On, koji je vlastima morao da dostavi papir kojim dokazuje da ima pravo da se noću kreće ulicama novog dela grada, zamerao je Aminu što spava s neprijateljem i slobodno se kreće. Tek što su spustili prtljag u sobi, Amin je ponovo navukao mantil i stavio šešir. „Idem da pozdravim porodicu. Neću se

3 Stari deo grada. (Prim. prev.)

4 Jevrejska četvrt. (Prim. prev.)

zadržavati.“ Nije joj ostavio vremena da odgovori, zalupio je vratima i čula ga je kako trči niz stepenice.

Matilda je sela na krevet, privukla noge grudima. Šta ona radi ovde? Mogla je da krivi samo sebe i svoju taštinu. Ona je želela da doživi pustolovinu, ona se, kao prava razmetljivica, upustila u ovaj brak na čijoj su joj egzotičnosti zavidele drugarice iz detinjstva. A sada je mogla da bude predmet bilo kakve sprdnje, bilo kakve izdaje. Možda je Amin otišao kod neke ljubavnice? Možda je čak bio oženjen, pošto su ovde, kao što joj je s nelagodnom rekao otac, muškarci poligamni? Možda je igrao karte u nekoj kafani na nekoliko koraka oдавde, radovao se pred prijateljima što je zbrisao od dosadne supruge. Počela je da plače. Stidela se što je podlegla panici, ali pala je noć, nije znala gde se nalazi. Ako se Amin ne bi vratio, bila bi potpuno izgubljena, bez novca, bez prijatelja. Nije znala čak ni ime ulice u kojoj su odseli.

Kada se Amin vratio, malo pre ponoći, zatekao ju je raščupanu, lica crvenog i izobličienog. Trebalo joj je vremena da otvori vrata, drhtala je i on je pomislio da se nešto dogodilo. Bacila mu se u naručje i pokušala da objasni svoj strah, svoju nostalgiju, ludačku teskobu koja ju je pritisla. On nije shvatao u čemu je stvar, a telo njegove žene, okačeno o njeга, učinilo mu se užasno teškim. Odvukao ju je prema krevetu i seli su jedno pored drugog. Aminu je vrat bio mokar od suza. Matilda se smirila, disanje joj se usporilo, nekoliko puta je šmrncnula, pa joj je Amin pružio maramicu koju je skrivao u rukavu. Polako ju je pomilovao po leđima i rekao: „Ne ponašaj se kao devojčica. Ti si sad moja žena. Tvoj život je ovde.“

Dva dana kasnije smestili su se u kuću u Berimi. U uskim uličicama starog grada Matilda je hvatala muža za ruku,

plašila se da će se izgubiti u tom lavirintu u kojem se tiskala gomila trgovaca, u kojem su prodavci povrća vičući hvalili svoju robu. Iza teških kućnih vrata sa zakivcima čekala ju je porodica. Majka, Mujlala, stajala je nasred unutrašnjeg dvorišta. Nosila je elegantan svileni kaftan, a kosa joj je bila pokrivena smaragdnozelenom maramom. Za tu je priliku iz sanduka od kedrovine izvadila stari zlatni nakit – lančice oko gležnja, izrezbareni broš i ogrlicu koja je bila tako teška da joj se nejakom telu malo povijalo prema napred. Kada je par ušao, bacila se sinu u zagrljaj i blagosloвила ga. Osmehnula se Matildi, koja ju je uhvatila za ruke i osmotrila to lepo smeđe lice, te obraze koji su malo porumeneli. „Kaže dobro došla“, prevela je Selma, mlađa sestra, koja tek što je proslavila deveti rođendan. Stajala je ispred Omara, mršavog i ćutljivog tinejdžera, koji je oborenog pogleda držao ruke iza leđa.

Matilda je morala da se navikne na taj život na gomili, na tu kuću u kojoj su madraci bili prepuni stenica i gamadi, u kojoj se niste mogli zaštititi od telesnih zvukova i hrkanja. Za-ova joj je ulazila u sobu bez upozorenja i bacala se na krevet ponavljajući onih nekoliko reči francuskog koje je naučila u školi. Noću je Matilda čula uzvike najmlađeg brata, Džalila, koji je živio zatvoren na spratu, a društvo mu je pravilo samo jedno ogledalo koje nije gubio iz vida. Neprekidno je pušio sebsi⁵, a miris kifa⁶ se širio hodnikom i ošamućivao je.

Horde mačaka su po ceo dan vukle svoje kao kostur mršave obrise malim unutrašnjim vrtom, gde se prašnjavo drvo

5 Tradicionalna marokanska lula za kanabis. (Prim. prev.)

6 Prah hašiša pomešan s duvanom. (Prim. prev.)

banane borilo da ne umre. U dnu unutrašnjeg dvorišta bio je iskopan bunar, iz kojeg je sluškinja, bivša robinja, izvlačila vodu za domaćinstvo. Amin joj je rekao da Jasmina potiče iz Afrike, možda iz Gane, i da ju je Kadur Belhadž kupio svojoj ženi na pijaci u Marakešu.

U pismima koja je pisala sestri Matilda je lagala. Tvrdila je da joj je život kao u romanima Karen Blixsen, Aleksandre David-Nel, Perl Bak. U svakoj poslanici je izmišljala pustolovine u kojima je sebe predstavljala kao junakinju u dodiru s prijatnim i praznovernim starosedelačkim stanovništvom. Opisivala je kako sva gorda, sa šeširod i u čizmama, jaše čistokrvnog arapskog konja. Želela je da Irena bude ljubomorna, da pati dok čita svaku tu reč, da crkne od zavisti, da besni. Matilda se tako svetila toj zapovednički nastrojenoj i krutoj starijoj sestri koja se celog života prema njoj ophodila kao prema detetu, i tako često uživala da je ponizi u javnosti. „Lakoumna Matilda“, „raspuštena Matilda“, govorila je Irena nepopustljivo i bez imalo nežnosti. Matilda je uvek mislila da je sestra ne razume i da je drži zatočenicom jedne tiranske ljubavi.

Kada je otišla u Maroko, kada je pobegla iz njihovog sela, od komšija i budućnosti koja joj je tamo bila suđena, Matilda se pre svega osećala kao pobednica. Najpre je pisala oduševljena pisma u kojima je opisivala svoj život u kući u medini. Podvlačila je tajanstvenost uličica Berime, malo preuveličavajući zaprljanost ulica, buku i vonj magaraca koji

su prenosili ljude i njihovu robu. Zahvaljujući jednoj od redovnica iz internata, pronašla je knjižicu o Meknesu s reprodukcijama Delakrosovih gravura. Tu knjigu žutih listova spustila je na noćni stočić i poželela da se sva prožme onime što u njoj piše. Napamet je naučila odlomke Pjera Lotija, koji su joj izgledali silno poetični, i oduševljavala se na pomisao da je pisac spavao nekoliko kilometara od mesta na kom se nalazila i da je gledao u zidine i bazen Agdal.

Pripovedala je o vezionicima, kazandžijama, drvostrugari-
ma koji sede u turskom sedu u svojim suterenskim radnja-
ma. Pripovedala je o redovničkim procesijama na Trgu El-He-
dim i paradi vidovnjakinja i iscelitelja. U jednom pismu je na
gotovo celoj strani opisala radnju nekog nameštaka udova
koji je prodavao lobanje hijena, suve gavranove, ježeve šape i
zmijski otrov. Mislila je da će to ostaviti snažan utisak na Ire-
nu i na njenog oca Žorža, i da će joj oni, ležeći u svojim kreve-
tima na spratu njihove buržujске kuće, zavideti što je dosadu
žrtvovala pustolovini, udobnost romanesknom životu.

Sve je u tom pejzažu bilo neočekivano, drugačije od ono-
ga što je do tada poznavala. Morala bi da pronađe nove reči,
čitav jedan vokabular oslobođen prošlosti kako bi mogla da
govori o osećanjima, o svetlosti tako jakoj da se živelo škilje-
ći, da opiše obamrlost što ju je iz dana u dan obuzimala pred
tolikom tajanstvenošću i lepotom. Ništa joj nije bilo pozna-
to – ni boja drveća, ni boja neba, čak ni ukus što ga je vetar
ostavljao na jeziku i usnama. Sve se promenilo.

U prvim mesecima u Maroku Matilda je mnogo vremena
provodila za malim pisačim stolom koji je svekrva postavila
u njihove odaje. Starica joj je ukazivala dirljivo poštovanje.
Prvi put u životu je Mujlala delila svoju kuću s obrazovanom
ženom, i kada bi Matildu videla nagnutu nad smeđi papir za

pisma, osetila bi ogromno divljenje prema svojoj snahi. Od tada je zabranila da se pravi buka u hodnicima i primorala je Selmu da prestane da trči između spratova. Nije dozvoljavala ni da Matilda provodi dane u kuhinji jer je smatrala da Evropljanki koja je kadra da čita novine i lista stranice romana tamo nije mesto. Stoga se Matilda zatvarala u sobu i pisala. Retko je u tome uživala, jer joj je, kad god bi namerila da opiše neki pejzaž ili u sećanje dozove neki prizor koji je doživela, sopstveni vokabular izgledao silno ograničen. Neprestano se spoticala o iste reči, teške i dosadne, i tada je na neki zbrkan način otkrila da je jezik ogromno polje, bezgranično igralište koje je plaši i omamljuje. Toliko toga je bilo da se kaže, pa je poželela da bude kao Mopasan kako bi opisala žutilo što prekriva zidine medine, kako bi predočila živost dečaka zaigranih na ulicama kojima su žene klizile kao utvare, umotane u bele haike⁷. Koristila je egzotičan rečnik koji bi se, u to je bila sigurna, svideo njenom ocu. Govorila je o racijama, felasima⁸, džinima i raznobojnim marokanskim zelij pločicama.

Ali zapravo bi volela da nema nikakvih brana, nikakvih prepreka njenom izražavanju. Da može govoriti o stvarima onako kako ih vidi. Da može opisati dečicu kojoj su glave obrijane zbog kožnog lišaja, sve one dečake koji trče od ulice do ulice, viču i igraju se, osvrnu se kad ona prođe, pa zastanu i posmatraju je mračnim pogledom, pogledom starijim od njih samih. Jednog dana je napravila glupost kada je gurnula novčić u ruku jednom mališi u kratkim pantalonama koji nije imao ni pet godina i nosio je fes preveliki za njegovu glavu. Nije bio viši od jutanih džakova punih sočiva ili griza koje je

7 Tradicionalna ženska odeća koja se sastoji iz jednog komada tkanine obmotanog oko celog tela. (Prim. prev.)

8 Arapski, naročito egipatski seljak. (Prim. prev.)

piljar stavljao pred vrata radnje i u koje je Matilda uvek maštala da uroni ruke. „Kupi sebi balon“, rekla mu je i osetila kako se nadima od ponosa i radosti. Ali mališa je nešto uzviknuo i deca su izjurila iz svih okolnih ulica i obrušila se na Matildu kao roj insekata. Prizivali su ime božje, izgovarali neke reči na francuskom, ali ona ništa nije razumela i morala je da potrči, praćena podrugljivim pogledima prolaznika koji su mislili: „To će je naučiti da ne daje glupavo milostinju“. Volela bi da taj uzvišeni život može da posmatra izdaleka, da bude nevidljiva. Visok stas, belina kože, status strankinje, sve to ju je držalo na odstojanju od srca stvari, od one tišine zahvaljujući kojoj znamo da smo kod kuće. Uživala je u mirisu kože u uskim uličicama, u mirisu vatre podložene drvima i svežeg mesa, u pomešanom mirisu ustajale vode i prezrelih krušaka, magareće balege i stugotine. Ali nije imala reči da to opiše.

Kada bi se umorila od pisanja ili iščitavanja romana koje zna napamet, Matilda bi se opružila na terasi koja je služila za pranje veša i sušenje mesa. Slušala je razgovore s ulice, pesme žena iza kulisa koje su im bile dodeljene. Gledala ih je kako, poput hodača po žici, ponekad pređu s terase na terasu i uspeju da ne slome vrat. Devojke, sluškinje, supruge, vikale su, plesale, poveravale se jedne drugima na tim krovovima koje su napuštale samo noću ili u podne, kada je sunce bilo prejako. Skrivena iza zidića, Matilda je, kako bi usavršila akcenat, ponavljala onih nekoliko uvreda koje je znala, a prolaznici su podizali glavu i uzvraćali joj uvredama. „*Lay atik typhus!*“⁹ Bez sumnje su mislili da im se to podsmeva neki dečaćić, neki nevaljalac što ga mori dosada zato što se nikad ne odvađa od suknje svoje majke. Uši su joj

9 „Dabogda dobio tifus!“

uvek bile načuljene i upijala je reči brzinom koja je sve zatekla. „Koliko juče nije razumela ništa!“, iznenadila se Mujlala, i od tada su pazili šta govore u njenom prisustvu.

Matilda je arapski naučila u kuhinji. Na kraju je uspela da se probije do te prostorije, i Mujlala je pristala da Matilda sedne i gleda. Namigivale su joj, osmehivale se, pevale. Najpre je naučila da kaže paradajz, ulje, voda i hleb. Naučila je toplo, hladno, reči za začine, a potom su na red došle reči za klimatske pojave: suša, kiša, mraz, topao vetar, pa čak i peščana oluja. Pomoću takvog vokabulara mogla je i da opiše telo i da govori o ljubavi. Selma, koja je učila francuski u školi, služila joj je kao prevodilac. Kada bi silazila na doručak, Matilda je često zaticala Selmu kako spava na klupicama u dnevnoj sobi. Grdila je Mujlalu što ne mari za kćerkino obrazovanje, što je ne brine ima li dobre ocene i je li marljiva. Puštala je malu da spava kao medved i nije imala srca da je budi rano za školu. Matilda je pokušala da je ubedi da Selma, ako se obrazuje, može postati nezavisna i slobodna. Ali starica se namrštila. Njeno lice, obično blago, smračilo se i zamerila je nasraniji¹⁰ što joj drži predavanja. „Zašto je puštate da izostaje iz škole? Ugrožavate joj budućnost.“ O kakvoj li to budućnosti govori ova Francuskinja?, pitala se Mujlala. Kakve veze ima to što Selma provodi dan kod kuće, što uči da napuni creva za kobasice i potom ih zašije umesto da ispisuje stranice u nekoj svesci? Mujlala je imala previše dece, previše briga. Sahranila je jednog muža i nekoliko beba. Selma je bila njen poklon, njen predah, poslednja prilika koju joj je život pružio da bude nežna i popustljiva.

10 Nazarećanka, reč kojom se označavaju hrišćani.

Za svoj prvi ramazan Matilda je odlučila da i ona posti, a muž joj je zahvalio što se na taj način povinovala njihovim obredima. Svake večeri je pila hariru¹¹, čiji joj se ukus nije dopadao, i ustajala je pre zore da bi jela urme i kiselo mleko. Tokom svetog meseca Mujlala uopšte nije izlazila iz kuhinje, a Matilda, ješna i slabe volje, nije shvatala kako se neko može odricati hrane a dane provoditi u isparenjima tažina i hleba. Žene su, od zore do mraka, valjale marcipan, umakale pržene kolače u med. Mesile su testo natopljeno masnoćom i razvlačile ga dok ne bi postalo tanko kao papir za pisma. Ruke im se nisu plašile ni hladnoće ni toplote, pa su dlanove spuštale direktno na vrele ploče. Od posta su bile blede, a Matilda se pitala kako opstaju u toj pretoploj kuhinji u kojoj je miris supe bio tako jak da je udarao u glavu. Ona je pak, tokom tih dugih dana odricanja, mogla da razmišlja samo o onome što će jesti kad padne mrak. Prevtala je pljuvačku po ustima ležeći zatvorenih očiju na nekoj od vlažnih klupica u dnevnoj sobi. S glavoboljom se borila zamišljajući kriške hleba koje se puše, pržena jaja sa suvim mesom, gazeline robove umočene u čaj.

A kad bi odjeknuo poziv na molitvu, žene bi na sto stavile bocu mleka, tvrdo kuvana jaja, činiju supe koja se puši, urme koje su otvarale noktima. Mujlala je mislila na sva-koga; punila je mesne ćufte i dodavala papričicu u one za mlađeg sina koji je voleo da mu jezik gori. Cedila je pomorandže za Amina, čije zdravlje ju je brinulo. Stojeći na pragu dnevne sobe, čekala je da muškarci, lica još izgužvanih od popodnevnog dremke, izlome hleb, oljušte tvrdo kuvano jaje, zavale se na jastuk, kako bi konačno otišla u kuhinju

11 Tradicionalna marokanska supa od paradajza, sočiva i leblebija. (Prim. prev.)

i založila se. Matildi tu ništa nije bilo jasno. Govorila je: „To je ropstvo! Kuva ceo dan i još mora da čeka da vi završite s jelom! Ne mogu da verujem.“ Vređalo ju je što se Selma, sedeći na rubu kuhinjskog prozora, smeje.

Rekla je Aminu koliko je besna, i to se ponovilo nakon Kurban-bajrama, praznika koji je bio uzrok užasne svađe. Matilda je prvi put ostala bez reči, kao skamenjena pri pogledu na mesare u keceljama oblivenim krvlju. S terase na krovu kuće posmatrala je tihe uličice medine kojima su se kretale siluete tih dželata, a potom siluete dečaka koji su išli tamo-amo između kuće i furune. Potočići tople zapenjene krvi tekli su od kuće do kuće. Vonj sirovog mesa lebdeo je u vazduhu, a na vrata svojih domova ljudi su o gvozdene kuke kačili kože životinja sa sve vunom. „Ovo je dobar dan“, pomislila je Matilda, „da se poćini ubistvo.“ Na drugim terasama, na ženskom terenu, radilo se bez predaha. Sekle su, dubile, drale, čerećile. U kuhinju su se zatvarale da očiste utrobu, da oslobode creva smrada govana pre nego što ih napune, zašiju i dugo krčkaju u pikantnom sosu. Valjalo je razdvojiti masnoću od mesa, staviti glavu životinje da se kuva jer će čak i oči pojesti stariji sin koji će zabosti kažiprst u lobanju i iz nje izvući blistave kugle. Kada je došla da mu kaže da je to „praznik divljaka“, „obred surovih ljudi“, da joj se sirovo meso i krv gade do povraćanja, Amin je podigao prema nebu drhtave ruke i obuzdao poriv da ih zalepi za usta svoje žene samo zato što je to bio sveti dan i pred Bogom je morao da bude miran i milostiv.

*

Na kraju svakog pisma Matilda bi tražila od Irene da joj pošalje knjige. Pustolovne romane, zbirke priča čija se